

PAPER DETAILS

TITLE: MAKEDONYA GELENEKSEL KONUT MIMARISI

AUTHORS: Merve Yildiz, Ugur Özcan

PAGES: 189-204

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4496064>

To cite this article: Yıldız, M., Özcan, U. (2024). Makedonya Geleneksel Konut Mimarisi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 8(3), 189-204

Submitted: October 11, 2024

Accepted: December 30, 2024

MAKEDONYA GELENEKSEL KONUT MİMARİSİ

Merve Yıldız¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Balkanlar; özellikle de Makedonya tarihi ve kültürel büyük mirasa sahip bir coğrafyada yer almaktadır. Romalılardan Bizans' a, Osmanlı' ya kadar bölgede birçok devlete ev sahipliği yapması bu coğrafya; yemek kültüründen kıyafete, mimariden birçok alana zengin bir kültürün oluşmasına ortam oluşturmıştır. Bunun yanında Balkan ülkelerinde farklı medeniyetlerin yanı sıra iklimsel ve topografik veriler ve birçok yerel malzemeyle beraber ülkelere göre mimari tarzlar oluşmuştur. Böylece bunlarla birlikte geçmişten bu yana bölgede varlığını sürdüren birçok devletin mimari tarzının harmanlanmasıyla önemli bir mimari zenginliğe sahip olmuştur. Balkanlar farklı birçok din ve devletin etkisinde kalmasına rağmen özellikle Osmanlı etkisini bünyesinde fazlasıyla barındırmaktadır. Osmanlı döneminde dini yapılardan kültürel yapılara birçok eser bölgeye kazandırılmıştır. Öyle ki günümüzde turistik amaçlı gezilirken bölgede hala ayakta kalan birçok Osmanlı yapısı turistlerin ilgisini çekmektedir. Balkanlarda Makedonya özelinde de durum farksız. Çünkü Osmanlı'nın çarşısından camilerine, yerel mimarisine kadar yaşam tarzıyla beraber birçok yapısı hala Makedonya'da da sapasağlam ayakta durmaktadır. Birçok köyde dinin etkisindeki Osmanlı'nın izlerini görmek mümkün. Yıllar içerisinde Makedonya mimarisi konut ihtiyacını dini ve kültürel değerleri yanı sıra hem yerel malzemeleri kullanarak hem de günlük ihtiyaçları göz önünde bulundurarak kendine has mimari üslubuna ulaşmıştır ve hala bünyesindeki birçok bölgede bu mimari mirası koruyup sürdürmektedir. Bu yazıda birçok tarzda inşa

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, merve_yildiz@stu.fsm.edu.tr

Orcid; 0009-0003-7841-2291

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr Orcid: 0000-0003-0002-4478

edilen yerel ev tiplerinden; bondruk, kule ve çardak tipleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Her ne kadar iç mekân kurgusu ve detaylarında farklılık gösterse de tüm konut tipleri kullanıcı ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Genel olarak yerel mimaride, yerel malzemelerin tercih edildiği, topoğrafyayla barışık, iklimsel veriler ve manzaraya göre konum şekillenen insan fitratına uygun bir yaşam şekli önemsenmektedir. Bu değerler esas alınarak yüzyıllardır farklı medeniyetlerin etkisiyle tüm Balkanlarda olduğu gibi Makedonya yerel mimarisi de kendi üslubuyla şekillenmiştir. Modern mimarinin etkisiyle yerel yapım teknikleri terk edilmeye başladıysa da ayakta olup öz yerel mimariyi temsil eden birçok yapı hala ayaktaadır. Yerel mimarinin kaybolmaması ve yüzyıllardır geldiği gibi devam ettirilmesi önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkan mimarisi, Makedonya geleneksel mimarisi, Vernaküler mimari, Konut mimarisi, Osmanlı

MACEDONIAN TRADITIONAL HOUSE ARCHITECTURE

ABSTRACT

The Balkans, especially Macedonia, are located in a geography with a great historical and cultural heritage. This geography, which hosts many states in the region from the Romans to the Byzantines to the Ottomans, has created the environment for the formation of a rich culture in many areas from food culture to clothing, architecture. Besides, in addition to different civilizations, climatic and topographical data, different architectural styles have been formed in different countries of the Balkans with different local materials. Thus, together with these, it has had an important architectural richness by blending the architectural style of many states that have existed in the region since the past. Although the Balkans are under the influence of many different religions and states, they especially embody the Ottoman influence very much. During the Ottoman period, many artifacts from religious buildings to cultural structures were brought to the region. So much so that many Ottoman structures that are still standing in the region while still being visited for tourist purposes attract the attention of tourists. The situation in the Balkans is no different in the case of Macedonia. Because many structures of the Ottoman Empire, from its bazaars to its mosques to its local architecture, along with its lifestyle, are still intact in Macedonia. It is possible to see traces of the Ottoman Empire under the influence of religion in many villages. Over the

years, Macedonian architecture has reached its own architectural style by taking into account the housing needs, religious and cultural values, as well as using local materials and daily needs, and it still preserves and maintains this architectural heritage in many regions within its structure. From the types of local houses built in many styles in this article; bondruk tower and gazebo types will be examined comparatively. Although the interior space differs in its design and details, all housing types are shaped according to user needs. In general, a way of life suitable for human nature, in which local materials are preferred, peaceful with the topography, and the location is shaped according to climatic data and landscape, is given importance in local architecture. Based on these values, the local architecture of Macedonia, as in all the Balkans, has been shaped by its own style under the influence of different civilizations for centuries. Although local construction techniques have started to be abandoned due to the influence of modern architecture, many structures that are still standing and represent the native local architecture are still standing. It is important that the local architecture is not lost and that it is maintained as it has been for centuries.

Keywords: Balkan architecture, Macedonian traditional architecture, Vernacular architecture, Residential architecture, Ottoman

GİRİŞ

Balkanlar, İtalya'nın doğusundan Türkiye'nin batısına kadar uzanan Güneydoğu Avrupa' da bulunmaktadır. Tarih boyunca birçok devlete dolayısıyla kültüre ev sahipliği yapmış, farklı dillerin de kesişim noktası olmuştur. Aynı zamanda ilk çağlardan beri birçok imparatorluğun hüküm sürdüğü bölgelerden biri olmuştur.

1. Dünya Savaşı'ndaki etkin bölgelerden biri olmasının yanı sıra Osmanlı Devleti hakimiyeti sırasında dikkat çeken Balkanlar 1990' da Yugoslavya'nın yıkılmasına kadar olan süreçte yaşanan birçok olay ile sürekli gündeme gelmiştir.

Balkanlar, Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Hırvatistan, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Slovenya ve Türkiye'nin bir kısmını da içine alan bölgedir. Birçok doğal güzellik, zengin kültürel miras, dağlık bölgelerindeki manzaralar, tarihi ve antik şehirler, o bölgede yaşamış devletleri yansıtan eşsiz mimari ahenkle birleşince turistler için cezbedici bir hale gelmektedir.

Balkanlar, binlerce yıl boyunca Antik Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Dolayısıyla Balkanlar birçok farklı kültürden etkilenme fırsatı bulmuştur. Bu kültürel etkiler Balkan mimarisini daha zengin ve çeşitli bir hale getirmiştir. Zengin tarihinden beslenen mimarisi, kendine has bir stil ve tarz oluşturmuştur. Her bir Balkan ülkesindeki konut mimarisi kendine özgü iklimsel, kültürel ve tarihi özellikler içererek bazı farklılıklar göstermektedir. Kendi bölgelerinin kimliklerini yansıtan bu yapılar bölgeyi turistik cazibe yerleri haline getirmektedirler.

Osmanlı ve Diğer Kültürel Etkiler

Osmanlı Devleti beş asırdan fazla Balkanlarda hüküm sürmüştür. Dolayısıyla kültürel etkileşimlerini bu coğrafyada gösterebilme olanağı doğmuştur. Bu süreç içerisinde Osmanlı, çok sayıda tarihi ve kültürel eserler bırakmıştır. Makedonya'nın güneybatısında olan Ohri Gölü ve çevresi birçok açıdan Balkanlar' da turizm potansiyeli en fazla olan yerlerden biri olmuştur. Ohri Gölü, Makedonya'nın güneybatısı ile Arnavutluk' un doğu sınırları arasındaki dağlık bir bölgede bulunur. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bu gölden fazlasıyla bahsetmiştir. Birçok balık türünün varlığından, özellikle yılan balığının güzel kokusu olduğundan bahsetmektedir. Ohri' de sayıma göre 42 033 kişni yaşamaktadır. Bölgede %80 Hristiyan Ortodoks Makedon, %20 si de Arnavut ve Türk Müslümanlardan oluşmaktadır (Kurt & Alaydın & Göle, 2015).

Osmanlı; Ohri, Struga gibi şehirlerde birçok cami, medrese, tekke, türbe, han, mescit, hamam, çarşı gibi eserler bırakmıştır. Ayrıca burada birçok Osmanlı-Türk sivil mimarisinin izlerini taşıyan yapılar da bulunmaktadır. Ohri' de turistlerin ziyaret ettiği camilerin yanı sıra birkaç kilise ve manastırda da Osmanlı'nın izlerini görebilmekteyiz. Ali Paşa, Zeynelabidin Paşa, Hacı Hamza ve Kuloğlu camileri yanı sıra Ayasofya Kilisesi ve Aziz Kliment Manastırı bir dönem Osmanlılar tarafından camiye dönüştürülmüş Osmanlı eseri bazı yapılardandır. Sinan Çelebi Türbesi ve Mehmet Hayati Halveti Tekkesi gibi başka dini yapılar da Ohri' de bulunmaktadır. Struga'daki Halveti Hayati Hasan Baba Tekkesi, tipik bir Osmanlı mimari örneğine örnektir. Ayrıca Aziz Naum Manastırı gibi yapılarda da başka türbelerin izleri görülmektedir.

Osmanlı' da yeni kurulacak bir iskân veya mahalle bir vakıf eseri olan camilerin etrafında kurulan hamam mektep türbe çeşmelerle beraber kurulmaktaydı. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Osmanlı arşivlerinden yola çıkarak mimarî değeri olan

kayıtlı 1.243 eserin inşa etmiştir. Bunlar içinde köprüler hamamlar hanlar kervan-saraylar camiler çeşmeler ve kaleler ve birçok çeşitli eser de bulunmaktadır (İb-rahimgil & Keleş 2019).

UNESCO 1980 yılında Dünya Miras Listesi' ne Ohri'yi dahil etmiştir. Osmanlı Dönemi'nden kalma çokça eser günümüze ulaşmıştır. Burada yaşayan Hristiyan-ların kiliselerinin birçoğu Osmanlı Dönemi'nde restore edilmiştir. Bunlardan biri Ayasofya Kilisesi'dir. 1056' da Bizans Dönemi'nde inşa edilmiştir. Osmanlı Dev-leti, 500 yıldan fazla Balkanlarda hüküm sürmüştür ve bugün hala izleri devam eden büyük bir tarihi ve kültürel miras bırakmıştır. Camiler, medreseler, köprüler, inşa etmişlerdir. Osmanlılar ilk dönemlerde yüksek yerlere yerleşmişler ve bu-rada, İmaret Camii'nin etrafında, kervansaray, okul, zaviye ve aş evinden oluşan İmaret Külliyesi'ni inşa etmişlerdir.

Osmanlı Makedonya'yı fethettikten sonra bölge Türk-İslam kültürüyle tanışıp hala bugünlere kadar bu kültürü yansıtmaya devam etmektedir. Osmanlı çekildik-ten sonra Türk kültürü artık azınlık konumunda olsa da orada yaşayan insanlar tarafından hala dil, kıyafet, adetler, gelenek görenek yemek anlamında hala yaşa-tılıp muhafaza edilmektedir. Dolayısıyla Balkanlar Anadolusuz, Anadolu Balkan-sız düşünülemez (Öztürk & Fedai, 2022).

Türkiye hem tarihi hem coğrafi olarak Balkanlarla içli dışlı olmuştur. Balkan top-rakları üstünde Türk kültürel mirası hala sürmektedir. Balkanlar, Türkiye için önem teşkil etmektedir; çünkü hem siyasal ve ekonomik ilişkiler hem de derin tarihi ve sosyo kültürel bağlar açısından geçmişte de şu an da etkileşim halinde-dirler. Aynı zamanda Balkanlar Türkiye'nin Avrupa' ya açılan kapısı konumun-dadır. Balkanlar'daki istikrar ortamı hem Türkiye'nin güvenliği için hem de Av-rupa ile olan ekonomik ve siyasal işlerin sarkmaması için çok önemlidir.

Yavuz Bülent Bâkiler' in Üsküp'ten Kosova' ya adlı eserine yansıyan Balkan coğrafyasındaki bu durumdan bahsedilmektedir; Türk kültüründen yansımaları-nın bulunduğu, Türk tarihinden beslenen geniş bir coğrafyadır. Yavuz Bülent Ba-kiler' in 10 günlük Balkan gezisinden aldığı notlarla balkanlardaki Türk-Osmanlı izlerini Türkçe'nin kullanımı ve mimari eserler gibi birçok konuya değinerek o coğrafyaya olan farkındalığı arttırmaya katkı sağlamıştır. Aynı zamanda yazar aynı dönemde Anadolu' da yaşayan soydaşlarının bu coğrafyadakilerden habersiz oluşunu eleştirmiştir. Gezi sırasında hamamlarından camilerine hamam mektep çarşılarıyla eskinin Üsküp'ü bugünün Skopi' sini karşılaştırmaktadır. Eserde

Makedonya hariç bilgi verdiği yerlerden diğeri ise Kosova'dır. Burada da Makedonya' da olduğu gibi eserlerin geçmişteki ve mevcut durumlarındaki halleri karşılaştırmaktadır. Bu iki ülkede de Türk evi tiplerini gözlemlediğini ve yazısında sürekli buranın Anadolu'nun bir parçası olduğunu nitelemektedir. Makedonya ve Kosova örneklerinden hareketle Balkan coğrafyası içerisinde kalan eserlerde Türk kültürünün izleri fazlasıyla görülmektedir. Bazıları zaman içerisinde yapısal veya işlevsel değişim gösterse de hala Türk kültürünün izlerini yansıtmaya devam etmektedir (Öztürk & Fedai, 2022).

Türkiye ve Balkan Ülkeleri Arasındaki Etkileşimler

Geçmişten günümüze birçok coğrafyada geleneksel Anadolu konut kültürünün izlerini görmekteyiz. Osmanlı'nın, fethettiği her yere kendi kültürel üslubuyla medrese, camii, tekke, köprü, hamam yapıları gibi konut yapıları da inşa ettiğini görmekteyiz. Osmanlı bu bölgelerden geçerken kendi Anadolu izlerini buralara bırakmıştır. Doğal olarak bölgenin yerleşimci insanlarıyla kültürel alışveriş doğmuştur. Anadolu evinin mekânsal ve biçimsel kimliğini oluşturan bazı benzer özellikler tespit edilmiştir.

Türkiye'nin birçok bölgesinde tarihi ve geleneksel yapılar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı döneminde Balkanlar'da da inşa edilen birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapılar, Balkanlar'ın geleneksel mimari özelliklerini yansıtmaktadır. Hem Türkiye' deki hem de Balkanlar'daki bu yapılar çeşitli zaman dilimlerinin kültürel mirasını temsil etmektedirler. Türkiye' den Safranbolu, Kastamonu, Trabzon ve Makedonya' da (Ohri) gibi birçok şehirde kültürel olarak benzer özelliklerden bahsetmek mümkündür. Çalışma sürecinde de malzeme, iklim koşulları, kültürel etkiler ve mimari tasarım ele alınmıştır. Bu önemli değerlerin korunması önem teşkil etmektedir (Davun, 2012).

Ayrıca Makedonya'daki konutlar incelenecek olursa yapısal bağlamda konut mimarisinde Anadolu'daki yapılar ile aralarında çok fazla benzerlik görülmektedir. Aynı plan, malzeme ve cephe özelliklerine sahiptirler. Genellikle iki katlı, zemin katı kâgir, üst katı ahşap, iskelet sisteminde kerpiç dolgulu, çıkmalı, dış ve iç sofalı plan tiplerinde inşa edilmiş örneklerdir. Tavan ve dolap süslemeleri Anadolu'daki evler ile benzerlikler göstermektedir. Dolgulu ve eğimli saçakları, çıkmaları, çıkma kenarındaki ahşap köşe dikmeleri, yapım sistemleri ile Osmanlı-Türk Evleri'nin bütün özelliklerini taşımaktadırlar. Bugün Ohri' de yer alan birçok

konutta Anadolu Safranbolu evleriyle benzerliklerini görmekteyiz (Kayhan Tunalı, 2020).

Balkan Ülkelerindeki Konut İnşası

Balkan ülkelerinde geleneksel konut inşasında yerel malzemeler kullanılmaktadır. Geleneksel konut inşasında malzemeler benzese de yerel malzeme yoğunluğuna veya iklime göre değişiklik göstermektedir. Bosna Hersek’ te geleneksel konut mimarisini incelediğimizde daha çok ahşap ve taş malzeme kullanılmaktadır. Tipik Bosna evinin özellikleri arasında geniş avlular ile birlikte kullanılan Balkan tarzı çatılar görülmektedir. Saray Bosna veya Mostar gibi Osmanlı’nın çok etkisi olmuş şehirlerde din etkisiyle beraber aile yaşamına uygun, mahremiyete dikkat edilmesi açısından avlu tipli konutlar görülmektedir. Bulgaristan’daki geleneksel konut mimarisinde ise genellikle taş ve tuğla malzemesi görülmektedir. Bunun yanı sıra tipik Bulgar evinin özelliklerinden bazıları, badana boyalı duvarlar ve Balkan tipi çatılardır. Kırsallarda tek veya 2 katlı yapılar bulunmaktadır. Başkent Sofya gibi tarihi bölgelerde geleneksel konutlarda Osmanlı etkisine bolca rastlanılmaktadır. Bunun haricinde Arnavutluk geleneksel konut mimarisinde taş ve ahşap malzeme kullanılmaktadır. Kırmızı kiremit çatılı 2 katlı renkli badanalı taş evler bolca bulunmaktadır. Genellikle aile yaşamına uygun avlulu veya bahçeli evlerdir. Slovenya’da da malzeme olarak taş ve ahşap malzeme kullanılmaktadır. Alp Dağları’nda bulunan ülkede geleneksel konut inşasında daha kıyı ve ova olan bölgelerde taş malzeme kullanılırken, dağ yamaçlarına oturan bölgede ahşap malzeme tercih edilmektedir. Kosova geleneksel konut mimarisinde genellikle taş ve ahşap malzeme kullanılmaktadır. Konutlarda renkli badanalı duvarlar ve kırmızı kiremit çatı görülmektedir. Kırsal bölgelerde tek veya çift katlar görülürken kent merkezinde çok katlı yapılar görülmektedir. Karadağ’daki geleneksel konut mimarisinde taş ve ahşap malzeme kullanıldığı görülmektedir. Bunu yanı sıra tipik özelliklerinden bazıları kırmızı kiremit çatılar ve beyaz badanalı duvarlardır. Geniş avlulara sahiptirler. Sırbistan geleneksel konut mimarisindeki malzemeler ahşap ve tuğladır. Çatılarında büyük pencereler görülmektedir. Sosyalleşme ihtiyacı için avlular görülmektedir. Hırvatistan geleneksel konut mimarisinde kıyı ve iç bölgelerde değişiklik bulunmaktadır. İç kesimlerde ahşap malzeme tercih edilirken, kıyıda ise kırmızı kiremit çatı ve beyaz badana duvarlı taş evler bulunmaktadır. Makedonya geleneksel konut mimarisinde de coğrafya ve iklimden etkilenildiği görülmektedir. Makedonya da bir dağ ülkesi olduğundan dağlık bölgelerde

taş malzeme kullanılırken güneyde ve ovalarda sıcaklıktan dolayı ahşap malzemeler tercih edilmektedir. Makedonya evlerinde de aile yaşamı önemsenmekte avlulu veya bahçeli yapılar inşa etmek önemsenmiştir.

Verneküler Mimari ve Makedonya

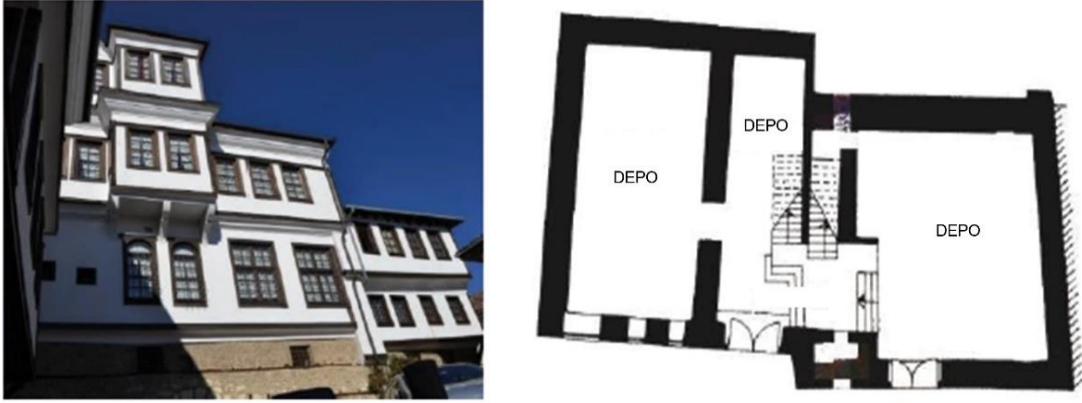
Yerel miras, geçmişin yansımalarını taşır; bunlar arkeolojik kalıntılar, tarihi binalar gibi somut da olabilirken müzik, el sanatları, inanç, kültürel yaşayış, örf ve adetler gibi manevi unsurlarla da ifade edilebilir. Kültürel miras, yaşamın özünde yer alır ve insanların kimliklerini ve aidiyet duygularını şekillendirir. Bu miras, sadece geçmişin hatırası değil, aynı zamanda günümüzü anlama ve gelecek nesillere aktarma aracıdır. İnsanların tarihsel ve kültürel bağlarını korumak, toplumun zenginliğini ve çeşitliliğini muhafaza etmek için hayati önem taşır.

Bu bağlamda verneküler mimari bölgenin veya topluluğun geleneksel olarak kendi ihtiyaçlarına ve çevresel koşullarına uygun olarak geliştirdiği mimari tarzı ifade eder. Bu mimari tarz birçok olguyla harmanlanmakta ve şekillenmektedir. Bu tarz yerel malzemelerin kullanımını, geleneksel teknikleri ve bölgesel tarzları yansıtır. Bu üretimler sonucunda bölgesel farklılıkları ve kültürel mirası yansıtır ve o topluluğun kimliğini görmekteyiz. Bu önemin farkında olan ve özüne sahip çıkan topluluklarda bu alanda hala yeni denemeler yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda dünyanın birçok yerinde kültürel konsept için belli bir bölgede o bölgenin geleneksel konutlarını ve içinde de kültürel bazı aktivitelerin yapıldığı yerler tasarlandı.

İsveç’ te bu tarz çalışmaların yapıldığı yerlerden biriydi. Kırsal yaşam tarzının hızla endüstrileştiği bir dönemde birçok insanın ülkenin geleneksel adetlerinin ve mesleklerinin zamanla kaybolabileceğinden endişe etmesi üzerine Skansen bölgesinde ülkenin dört bir yanından 150 ev satın alınarak müzeleştirildi. Skansen, geleneksel el sanatları, meslekler ve yaşam tarzlarını korumak ve gelecek nesillere aktarmak için bir platform olarak hizmet verdi. Bu sayede, endüstrileşmenin getirdiği değişimlere rağmen, ülkenin kültürel mirasının korunması ve yaşatılması sağlandı (Ivkovska, 2014).

Makedonya’da da kültürel izlerin devamlılığı vernaküler mimari kapsamında önemsenmektedir. Bazı bölgelerinde zamanla müzeleştirilen yapılar bulunmaktadır. Bu konuda Ohri sivil mimarisi bölgenin önemli bir dokusudur. Bu bölgede korunan yapılardan başlıcası Robevi Evi’dir. Şimdilerde müze olarak kullanılan bu yapı özel yerel özelliklere sahip olan Osmanlı Dönemi kentsel ev tipinin

bölgesel bir çeşidi olarak tanımlanabilir. Bu özellikler, özellikle mekânsal plan ve yapısal detaylarla ilişkilidir. İklim, bu evin mekânsal organizasyonunu kışlık ve yazlık daire olmak üzere iki alana ayırmaktadır. Ev cepheleri, her seviyenin yeterli ışık, hava ve manzaraya sahip olduğu şekilde düzenlenmiştir (Ivkovska, 2020).

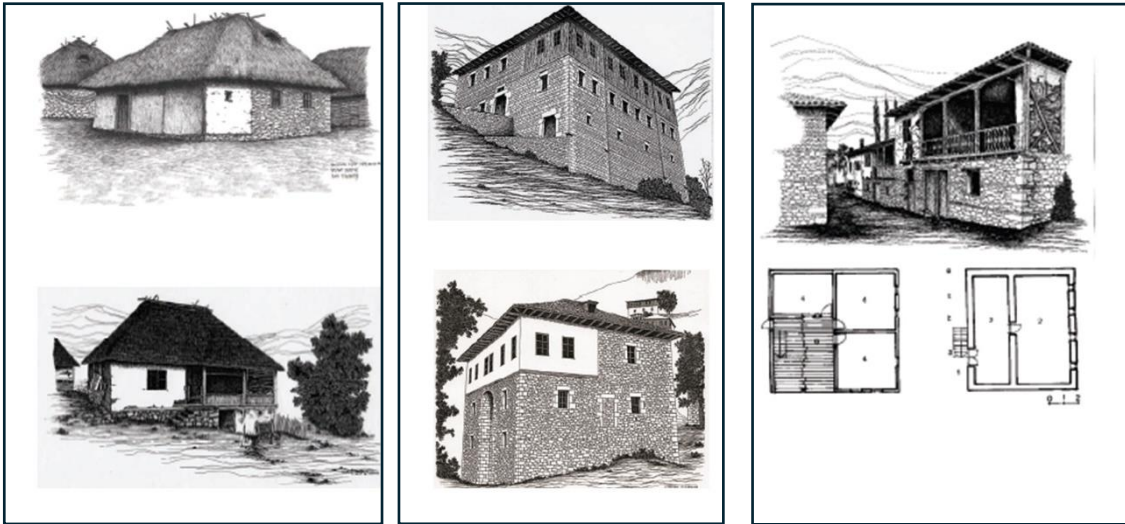


Şekil 1. Robevi Evi ve planı (Ivkovska, 2020)

Bunun yanı sıra vernaküler mimarinin oluşumunda ustaların bilgisi ve el işçilikleri mimariyi şekillendirmiştir. Örneğin Veles şehrindeki Makedon evleri, XIX. yüzyılda Balkanlar genelinde yaygın olan bir ev tarzındadır. Bu evler, yerel malzemelerle yapılan yapılar, çevre dostu ve antropometrik olarak doğru olmaları, işlevsel olmaları, alanın iyi organize edilmesi vb. gibi sebeplerden eski ustaların/değerlerin günümüz mimarisi için önemli olduğunu göstermektedir (Nikoljski, 2016). Veles evleri genellikle birkaç katlıdır. Mekan organizasyonu, verandanın konumuna bağlı olarak simetrik veya asimetrik olabilir. Zemin kat genellikle bir bodrum olarak kullanılmaktadır. Bodrumlar da genel olarak depo olarak kullanılır. Balkon, mimari unsurları yatay ve dikey olarak birbirine bağlar. Ayrıca, balkon, evin katındaki tüm odaları da birbirine bağlar (Nikoljski Panevski & Trajkovska, 2018).

Makedonya'nın vernaküler mimarisi, ülkenin çeşitli bölgelerindeki yerel kültürel ve coğrafi koşullara uyum sağlayarak gelişmiş bir mimari tarzıdır. Bu tarz, geleneksel Makedon yaşam tarzını ve kültürünü yansıtmaktadır. Genellikle yapı üretimlerinde ahşap ve taş gibi yerel malzemeler kullanılmaktadır. Makedonya'nın farklı kırsal bölgelerinde, köy-kasaba evleri veya çiftlik yapıları gibi geleneksel yapılar bulunmaktadır. Makedonya'nın vernaküler mimarisi genellikle geleneksel tarzları ve yerel ustalık tekniklerini yansıtır. Ahşap işçiliği önemli bir yer tutar. Yapıların çoğunda ahşap detay ve süslemeler bulunmaktadır. Dağlık bölgelerde sağlam ve dayanıklılık ihtiyacından dolayı taş malzeme kullanılmaktadır.

Halk evleri mimarisi, Balkan Yarımadası'nın kültürel kimliğinin önemli bir parçasıdır (Nalicev, Petrevska, Vuksanovic, 2018). Bu bağlamda Makedonya'ya ait yerel köy-kasaba evlerinden bazıları incelenmiştir. İncelenmek üzere üç yaygın ev tipi tespit edilmiştir: birincisi, zemin katlı evlerdir. Bu evler, genellikle alçak arazide inşa edilen mütevazı tek katlı konutlardır ve "bondruk" olarak bilinirler. Bu evler, toprak dolgulu ahşap iskelet sistemiyle yapılmıştır. İkinci olarak, kule evler bulunmaktadır. Bu yapılar, genellikle dağlık bölgelerde taştan yapılmış ve üç veya dört katlıdır. Zemin katta küçük alanları mevcuttur. Üçüncüsü, çardak evlerdir. Bu yapılar, genellikle bir köydeki büyük ev grubu içinde bulunur ve taş ve ahşap iskelet kombinasyonu ile inşa edilmiştir. İki veya üç katlıdır ve en üst katta belirgin bir balkonları veya sundurmaları bulunmaktadır. Konutların inşası için kullanılan malzemelere bakıldığında yerel malzemelerin (taş, ahşap ve toprak) kullanıldığı görülmektedir.



Şekil 2. Zdunje' de bondruk ev örneği

Şekil 3. Galicnik' te kule ev örneği

Şekil 4. Gluvo' da bir çardak ev örneği

(Nalicev & Petrevska & Vuksanovic, 2018)

Taş malzeme tek katlı bondruk denen tip konutta, kule evin tüm katları ve çardak evi tipinin üst kat duvarlarında kullanılmaktadır. Ahşap malzeme çardak evlerinin üst kat bondruk yapısının (farklı dolgu malzemeleriyle desteklenmiş ahşap iskelet) inşasında veya kule evin en üst katında veya zemin katta yatay bir şekilde kullanılmıştır. Bunun haricinde önemli bir yerel malzeme olarak kullanılan toprak veya kil genellikle saman ile karıştırılmıştır. Bu malzemenin ahşap iskelet yapılarında dolgu malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir, ev duvarı ve zeminde

tercih edilmektedir. Bu durum tek katlı evlerde çok görülmekteyken, çardak evleri için orta ve kule evlerde az görülmektedir.

Belirtilen üç ev tipinde de, iç mekân organizasyonu, belirli bir bölge için standart olan ortak öğeleri içerirken, aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Genellikle mekânın işlenişine göre değişiklik gösterebilir ve bunlar etnik etki ve geleneksel unsurlara ile alakalıdır. Misafir odası, özellikle kule ev ve çardak evi için iç mekân düzeninin genellikle en çok ifade edildiği yerlerden biridir (Deroko,1964) (Findrik,1994).

Çizelge 1. İki bölgedeki iç mekan unsurlarının ortak özellikleri
(Namicev & Petrevska & Vuksanovic, 2018)

Ev tipi	Zemin katlı ev	Kule evi	Çardak Evi
Malzemeler	Ahşap, taş, toprak zemin, sıva	Ahşap, taş	Ahşap, toprak zemin, sıva
Alan	Ana oda	Ana oda ve yan odalar	Ana oda, yan odalar, sundurma veya balkon(çardak)
Dekorasyon	Minimal	Orta	Farkedilir derecede
İç mekan elemanları	Ev eşyaları, gömme dolaplar, ocak alanı	Gömme dolap, yüklük, minder	Gömme dolap, yüklük, minder, tavan, kolon

Yapı Tekniği

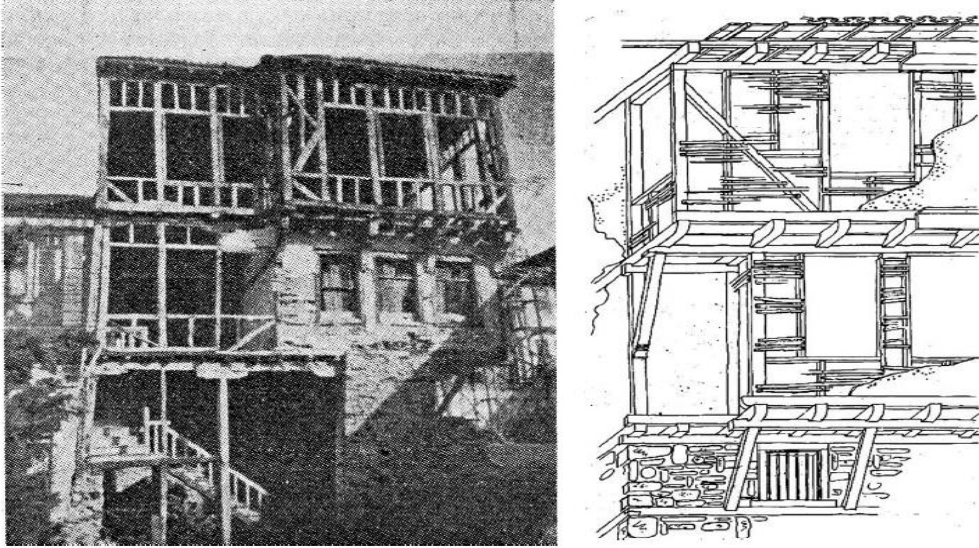
Yapım teknikleri tarih boyunca farklı ülkelerde ve iklimlerde farklı araç gereç veya yöntemlerle mimarileri oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze dünyanın farklı bölgelerindeki bu şekilde yüzlerce yapım tekniğinin günümüze ulaşmasıyla o coğrafyanın kültürüne de tanıklık etmemize olanak sağlamaktadır.

Makedonya coğrafyasının kendine ait yapım teknikleri bulunmaktadır. Yıllarca biriken ve nesilden nesle aktarılan geleneksel yapım tekniklerinin Makedonya'daki en önemli özelliği basit oluşudur. İklim, jeolojik yapı, tarihsel geçmiş ve kültür bu tekniklerin oluşmasını ve gelişmesini çok etkilemiştir. Geleneksel yapıların inşasında kullanılan yapım teknikleri daha birçok çeşidi olmasına rağmen ana olarak yığma kerpiç, ahşap karkas dolgu ve yığma taş tekniği olarak üçe ayrılabilir. Yığma kerpiç tekniğinde taşıyıcı strüktür ve bölme duvarlar kerpiç tuğlaların üst üste gelmesiyle oluşmaktadır. Ayrıca bu teknikte bağlayıcı olarak kullanılan çamura saman katılmaktadır. Ahşap karkas dolgu tekniğinde binaların

taşıyıcı ve bölme duvarları ahşap çatkı arasının doldurulmasıyla oluşturulur. Özellikle ovalarda bu teknik kullanılmaktadır. Bu tekniğin başka bir varyasyonu da ara bölmelerde dal örgü tekniği uygulamasıdır. Ahşap çatkı, ince dallarla sepet gibi örülmekte ve arası toprak veya çamurla doldurulmaktadır. Yığma taş tekniği ise daha çok dağlık bölgelerde kullanılmaktadır. Taşlar taşıyıcı olacak şekilde üst üste konur, böylece duvarlar oluşmaktadır. Taş aralarına da samanla karıştırılmış çamur harcı konulmaktadır. Bu duvarların dayanım gücünün artırılması için de bazı yöntemler uygulanmıştır. En önemli yöntem duvar örerken aralara sık sık yatay hatıllar atılmasıdır. Bunlara kuşak adı verilir. Ustalar taş duvarları iki sıra örmekte ve arada kalan boşluğu çamur ve parça taşlarla doldurmaktadır (Davulcu, 2013).

Makedonya Geleneksel Konut Mimarisi

Bondruk, Balkanlar' da yaygın olarak kullanılan geleneksel bir yapı tipidir. Ahşap çerçeve üzerine ahşap veya taş inşa edilen bir yapı çeşididir. Çoğunlukla dağlık bölgelerde tercih edilmektedir. Özellikle Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek ve Sırbistan gibi ülkelerde bulunur. Geniş çatıları ve ahşap çerçeveleri karakteristik bu yapı tipinin özelliklerindendir. Dağlık bölgelerde tercih edilmesinden de anlaşılacağı üzere yapım tipi iklime göre şekillenmektedir ve soğuk kış aylarında ısıcağı muhafaza etmek için tercih edilmektedir. Zemin katta genellikle yaşam alanları, mutfak, oturma odası ve depolama alanları bulunabilir. Isınma ihtiyaçları için zemin kat aynı zamanda odun depolama alanı olarak da kullanılabilir. Zemin katta genellikle mutfak, yaşam alanları, depolama alanları gibi işlevler bulunmaktadır.



Şekil 5. Ohri'deki bir evdeki ahşap Bondruk sistemi iskeleti (Tomovski, 1959-61).

Şekil 6. İnşaatın yapısal montajının aksonometrik gösterimi (Tomovski, 1959-61).

Geleneksel konutların yapı malzemeleri ilkindir: taş, ahşap, kireç ve kum. Bunun yanı sıra inşaat teknik araçları da oldukça basittir. Dolayısıyla bondruk ev tipinin klasik versiyonları uzun süreli kullanımlarda eksiklikler göstermektedir. Dolayısıyla Makedonya'daki geleneksel evler, formunu, kullanılan zayıf yapı malzemeleri nedeniyle bugüne kadar koruyamamıştır. Fakat bunun yanı sıra Makedonya şehir, köy, kasabalarında bulunan 18 ve 19. yüzyılda inşa edilen evlerin mimarisinde işlev estetik ve tasarım önemsenmiştir. Bu konudaki başarılar Osmanlı dönemindeki sosyoekonomik ve siyasi koşulları yansıtmaktadır (Namičev, Namičeva, 2014). Kendilerine has bina şekilleri 1 veya 2 katlı olmaları yanı sıra mimari motiflerle de zenginlik sunmaktadır. Duvar yüzeylerindeki açıklıkların oran ve ilişkileri uyum için önemli etkiler oluşturmaktadır (Nikoloska, 2003).

Bondruk sistemi, yatay ve dikey ahşap kirişlerden oluşan bir iskelet yapısıdır. İç ve dış yüzeylere çivile bağlanmış oymalı tahtalar üzerine, her iki tarafına da harç uygulanır. Bu tür bir duvarın toplam kalınlığı 18-20 cm'dir. "Köy evlerinde, tahtalar arasındaki boşluk, çakıl, kum ve çamur ile doldurulur" (Tomovski, 1959-61). Aynı zamanda Ohri'de güçlü bir güney rüzgarı olduğundan sıvaları duvarlardan koparmaktadır. Bu nedenle, duvarlar genellikle hiç sıvanmamaktadır.

SONUÇ

Balkanlar ve özellikle Makedonya, tarihi ve kültürel anlamda birçok ülkeyle etkileşime girmiş bir coğrafyadır. Yüzyıllardır bölgede bulunan devletlerden edindiği kültürel iz; giyim kuşamdan yiyeceklere, mimariden başka birçok alanda zenginliğini göstermektedir. Bu kültürel izde etkisini en çok gösteren alanların başında gelen mimari, bu etkileşimlerin yanı sıra kullandığı yerel malzeme ve yapım teknikleri açısından önemli bir çeşitlilik sunmaktadır. Yerel malzeme kullanımı ve kullanıcıların günlük yaşamlarının getirdiği ihtiyaçlar kapsamında üretilen geleneksel konut mimarisi hala kullanışlı bir şekilde Makedonya coğrafyasında etkisini göstermektedir. Bu makalede incelenen yerel mimarideki 3 tip konutun karşılaştırmasından görülüyor ki kullanıcı ihtiyaçlarına göre iç mekân kurgusu değişse de bölge genelinde sık bulunan yerel malzemeler inşa sürecinde kullanılmaktadır. Genellikle 1 veya 2 kattan oluşan bu farklı tipteki yapılar, iklimsel verilere ve manzaraya cevap veren bir konumda şekillenmekte ve topoğrafyaya uyumlu bir şekilde yerini almaktadır. Kendine has yapım teknikleri olan bu yapılar ilk kullanıldığı günden beri kullanışlı olmasının yanı sıra günümüze kadar birçoğunun da ayakta kaldığını görmekteyiz. Aynı zamanda günümüzde birçok Balkan ülkesinde konut mimarisi hem geleneksel hem modern ölçütlerle yeni bir döneme girmiştir. Şehirleşme ve modernleşme süreci, yeni konut projeleri ve yüksek katlı yapı inşasını beraberinde getirmiştir. Geleneksel konutlardan bir kısmı restore edilerek korunabilmiş, bir kısmı korunamamıştır. Kültürel ve yerel konutlar haricinde şehir merkezlerinde çok katlı apartman ve ofis binaları inşa edilmiştir. Dolayısıyla Modernleşme süreciyle beraber yerel hafızanın kaybolma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Yüzyıllardır süregelen kültürel miras, bugüne ulaştığı gibi bundan sonrasında da tarihe yön vermelidir. Bölgenin vernaküler mimarisinin korunması, kültürel mirasın yeni nesillere aktarılması konusu ciddi ölçüde gündeme getirilmelidir. İnsan yaşamı için uygun koşulları sağlayan yerel mimari öğeler ve bu öğelerin devamlılığı için çalışmalar başlatılmalı ve yere uygun tarzda yapılar inşa edilmesine önem verilmelidir. Gerek yapım teknikleri gerekse kullanılan yerel malzemeler konuları tekrardan ele alınarak yeni inşa edilecek yapılarda bu kültürü devam ettirmek önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Kurt, H., Alaydın, N. N. ve Göle, O. (2015). Ohri Gölü Çevresinde (Makedonya) Osmanlı İzleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı.32, ss.120-146. <https://doi.org/10.14781/mcd.26958>

İbrahimgil, M. Z., & Keleş, H. (2019). Balkan Ülkelerinde Osmanlı Eserleri Üzerine İstatistiki Değerlendirme. *Akdeniz Sanat*, Cilt.13, ss.511-530.

Öztürk, S. & Fedai, Ö. (2022). Yavuz Bülent Bâkiler'in Üsküp'ten Kosova'ya adlı eserine yansıyan Balkan coğrafyası. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı.30, ss.568-580. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192646>

Davun, B. (2012). An overview of an artistic traditional Ottoman buildings at Turkey and Balkans. *İçinde Proceedings of the International Balkan Annual Conference (IBAC)*, Vol.2

Kayhan Tunalı, S.. (2020). Traces of the anatolian housing culture in the Balkans: A comparative analysis. *Turkish Studies*, Vol.15, No.3, pp. 1921-1940. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42098>

Ivkovska, V. (2014). Re-inventing vernacular settlements for tourists: Can the New Macedonian Village represent true vernacular traditions? *Journal of the International Society for the Study of Vernacular Settlements*, Vol.3, No.2, Istanbul Technical University

Ivkovska, V. (2020)., July. The Ottoman Era Town House in Ohrid, Macedonia: An Analysis of Typology and Construction. *ISVS e-journal*, Vol.7, Istanbul, Turkey.

Nikoljski Panevski, E., & Trajkovska, D. (2018). Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Republic of Macedonia, Faculty of Design and Technologies of Furniture and Interior-Skopje. *International Journal - Wood, Design & Technology*, Vol.7, No.1, pp.31-38.

Namicev, P., Petrevska, B., & Vuksanovic, Z. (2018). Proceedings of the International Conference held in Tršić Loznica, October 29–30, 2018. Belgrade & Loznica.

Deroko, A. (1964). *Narodna arhitektura 2. Folklorna arhitektura u Jugoslaviji*. Beograd: Naučna knjiga.

Findrik, R. (1994). *Narodno neimarstvo: stanovanje*. Sirogojno: “Muzej staro selo”.

Namičev, P., & Namičeva, E. (2014). Traditional city house in Northeastern Macedonia. Skopje

Nikoloska, M. (2003). Gradske kuke od 19. veka u Makedonija (prostorna organizacija) [The urban houses of the 19th century in Macedonia (spatial organization)] (Makedonca). Skopje: Republički zavod za zaštitu na spomenicima na kulturu.

Tomovski, K. (1959-61). Za konstrukcijite u narodna arhitektura u Makedonija [Regarding the constructions in the folk architecture in Macedonia] (Makedonca). *Zbornik na Tehnički fakultet – odeljenje otpechatok*, Vol.14, Skopje: Univerzitet u Skopje.

Davulcu, M. (2013). Makedonya Yörüklerinde halk mimarisi geleneği üzerine bir inceleme. Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt.8 Sayı.9, ss.1019-1044.